

OTÁZKA JIHOLYBICKÝCH HRANIC V POLITICKÝCH
VZTAZÍCH ITALO-FRANCOUZSKÝCH.

K politickým otázkám, které spoluvytvořují charakter politických vztahů italo-francouzských, náležejí dvě po dlouhá desetiletí nevyřešené otázky koloniální: otázka italského obyvatelstva ve francouzském protektorátu tuniském a otázka jižních hranic lybických, resp. otázka hranic mezi Tripolskem a Cyrenaikou dobytými Itálií r. 1911 ve vítězně válce s Tureckem, a západní a rovníkovou francouzskou Afrikou, jichž území přiléhají k jižním oblastem jmenovaných italských kolonií.

Otázka jiholybických hranic¹ jest historicky i právnicky otázkou starou. Její vznik historický spadá do osmdesátých let minulého století, kdy evropské velmoci — V. Britanie, Francie, Belgie a mladé tehdy Německo — zesílily svoje zápolení o získání nových a rozšíření starých svých koloniálních území na africkém kontinentě; právnicky pak vznikla z ustanovení britsko-francouzské dohody z 21. března 1899, již likvidována byla v análech koloniální expanse proslulá příhoda fašodská, tím zakončen téměř sto let trvajícím zápas Francie a Anglie o Afriku a položen nadto jeden ze základů Trojdohody.

Příhodou fašodskou koloniální zájmy britské a francouzské střetly se na nejcitlivějším místě. Africká koloniální politika britská už dávno zabývala se plánem, aby mezi Egyptem, kde měla veliké zájmy, Sudanem a svými državami východo- a jihoafrickými vytvořila časem veliké, souvislé, pod jejím přímým nebo nepřímým dominiem nacházející se území sahající v *poledníkovém* směru od Kapského města až po Kahýru. Francie svojí koloniální politikou usilovala nejprve o to, aby rozšiřováním svého vlivu ve střední Africe v oblastech kol Čadského jezera vytvořila bezpečné spojení mezi svými koloniemi severoafrickými a západoafrickými na jedné straně a středoafriickými na druhé straně, k čemuž později přistoupil plán vytvoření velikého koloniálního panství sahajícího ve směru *rovnoběžkovém* od břehů Atlantického okeánu přes oblast nilskou až k moři Rudému, na jehož břehu měla už osadu Djibuti. Zájmy obou velmocí křížily se v oblasti Sudanu ležící na horním toku Nilu, ale pokud tato oblast zůstávala *res nullius* a ani jednou, ani druhou stranou nemohla být obsazena, soupeření projevovalo se v oblastech sousedních. Proti pozvolnému pronikání francouzskému směrem k Nilu našla V. Britanie spojence v Belgii, která se obávala, že by francouzským obsazením sudanských oblastí kol horního Nilu ztratila tam svoje odbytiště. Aby tomuto nebezpečí zabránila, předstihla Francii, obsadivši horní úvodí M'bomu (přítoku Konga) a jeho přítoků a ujednala s Anglií dohodu, podle níž Anglie pronajala Belgii na 99 let — ač bylo to protiprávní — enklavu Lado na horním Nilu. Anglie za to získala od Belgie v Kongu pruh země 25 km široký táhnoucí se od nejsevernějšího bodu jezera Tanganyiky k její jižnějšímu bodu jezera Albertova, čímž opět učinila krůček kupředu v realizaci svého plánu cílícího k vytvoření souvislého území od Kahýry až po Kapské město. Francie protestovala proti zřejmě protiprávnímu obsahu ujednání této dohody a Belgie a Anglie musily kapitulovati: Belgie spokojila se pak tím, že hranice Konga, stojícího pod jejím protektorátem, posunuty byly na základě dohody s Francií ze 14. srpna 1894 na pravý břeh M'bomu, čímž území na sever od tohoto toku, sudanská oblast kol horního Nilu, opět se uvolnila a otevřela francouzskému postupu. Aby mohla čelit nebezpečí, že by se Francie zmocnila těchto území, britská politika v Sudanu náhle obrátila: kdežto až dosud Sudan pokládala za *res nullius*, nyní začala horlivě obhajovati územní a politickou integritu Egypta a Sudanu ve jménu práv, jež na tato území měl sultán turecký a khediv egyptský, ba v rozpravě o britské politice v Egyptě a v Sudanu v poslanecké sněmovně anglické dne 28. března 1895 Edward Grey šel dokonce tak daleko, že prohlásil, že cizí expedici, přicházející ze západu do nilských oblastí sudanských,

¹ Řešení této otázky vynucuje se nyní také okolností, že Itálie, jež na počátku války byla nucena vykliditi až na několik málo pobřežních míst obě svoje severoafrické kolonie, v poválečných letech počala znovu obsazovat tato území a r. 1930 a 1931 obsadila oblast Fezzan v jižním Tripolsku a důležitou oasu Kufra v Cyrenaice.

Anglie musila by pokládati za *nikoli přátelský* (unfriendly) čin. Francie nedala se však zastrašiti a už devět měsíců po Greyově prohlášení poslala do Afriky expedici, která přes francouzské Kongo po dlouhých a obtížných pochodech dospěla koncem r. 1897 do sudanské oblasti na horním Nilu a konečně 20. července 1898 obsadila 120 Senegalci pod velením kapitána Marchanda Fašodu, dotud bezvýznamnou ves ležící na břehu Nilu blízko u bodu, kde 10° severní šířky protíná tok Nilu. V téže době Angličané pod vedením Kitchenerovým obsazovali Sudan; 3. září 1898 po vítězství u Omdurmanu obsadili Chartum a postupující na jih, 21. září 1898 narazili na Marchanda ve Fašodě. Koloniální zájmy obou velmocí střetly se tam na nejcitlivějším bodě; vzniklo nebezpečné diplomatické napětí, které povolilo teprve když francouzská vláda odvolala Marchanda z Fašody a obě vlády ujednaly 21. března 1899 dohodu, o jejímž významu pro evropskou i africkou politiku obou velmocí učiněna zmínka výše. Pokud jde o Afriku, touto dohodou rozděleny zájmové sféry obou velmocí tak, že Francie ponechala Anglii oblast nilskou, Anglie Francii oblast na západě od této oblasti, a určeny hranice. Stanovení severních hranic francouzské zájmové sféry bylo pak nejdůležitější pro právní stránku otázky jiholybických hranic, která — jak uvedeno už výše — má svůj právní vznik právě v ustanoveních této dohody. V čl. 3. této dohody bylo totiž stanoveno, že severní hranice francouzské zájmové sféry poběží od styčného bodu obratníku raka s 15° východní délky Greenwichské čarou vedenou jihovýchodním směrem až k styčnému jejímu bodu s 24° vých. délky Greenwichské a odtud po 24. poledníku vých. Gr. k jihu až k bodu na 15° severní šířky, kde začínají hranice sudanské oblasti Darfouru náležející do sféry anglické.

Na území, která touto dohodou pojata do zájmové sféry francouzské, činilo si však nároky Turecko, které — jak známo — v té době drželo ještě Tripolsko a Cyrenaiku dobyté Itálií teprve r. 1911. Turecko, jako stát mající zájmy v Africe, sledovalo přirozeně postup evropských mocí v Africe a kdykoli jeho zájmy byly po jeho názoru dotčeny, neopomenulo protestovati. Po prvé učinilo tak r. 1890, kdy dohodou britsko-francouzskou z 5. srpna 1890 hranice mezi britskou Nigerií a francouzskými územími v Africe stanoveny byly čarou běžící zhruba po 13° severní šířky mezi obcí Say na Nigeru a obcí Burowa na Čadském jezeře. Turecko notou z 30. října 1890 protestovalo proti zahrnutí Barowy do francouzské sféry a dokládalo to poukazem na to, že podle dávných práv a podle doktriny o zázemí turecká svrchovanost sahá na jihu až k Čadskému jezeru a hranicím Kamerunu a zabírá vedle oblastí přilehlých k Čadskému jezeru na východě také hornatá území na severovýchodě od něho, Borku a Tibesti. Všechna tato území anglo-francouzskou dohodou z 21. března 1899 byla pojata do zájmové sféry francouzské a proto Turecko, odvolávajíc se na svoje práva vyložená v notě z 30. října 1890, tuto dohodu *neuznalo* a protestovalo, když Francie, opírajíc se o ustanovení dohody, později postupně povolna obsazovala rozlehlá, místy málo nebo vůbec neprobádaná území, jež vedle toho nebyla Tureckem *efektivně* obsazena.

Dědičkou Turecka v Tripolsku a Cyrenaice stala se r. 1911 po válce s Tureckem Itálie. Jaké bylo a je stanovisko Itálie a jaká jsou její práva vzhledem k otázce jiholybických hranic? Nejprve dlužno předeslati, že otázka jiholybických hranic neexistuje pro Itálii teprve od r. 1911, kdy dobyla Lybie (Tripolska a Cyrenaiky), ale jest starší a datuje se od r. 1900, kdy vlastně začalo obkličování Německa a Rakousko-Uherska prvními přípravnými pracemi k vytvoření Trojdohody a současně šlo o vytvoření příznivějších vztahů mezi Itálií, která byla v Trojspolku, a chystanou Trojdohodou. Jedním z diplomatických aktů směřujících k tomu cíli byla tajná dohoda mezi Francií a Itálií ze 14. — 16. prosince r. 1900, již Francie získala volnou ruku v Maroku a Itálie volnou ruku v Lybii a již současně vymezeny byly zájmové sféry obou velmocí v Africe tam, kde tyto zájmy se dotýkaly; obě strany v ní prohlásily, že britsko-francouzská dohoda z 21. března 1899, ponechávajíc mimo svůj dosah *vilajet tripolský, vymezuje, pokud jde o Tripolsko-Cyrenaiku, zájmovou sféru francouzskou hranicemi*, jež vláda francouzská nemá v úmyslu překročiti. Tato dohoda byla znovu potvrzena výměnou verbálních not mezi francouzským velvyslancem v Římě a italským ministrem zahraničních věcí Prinettim z 1. listopadu 1902, v nichž bylo s obou stran výslovně prohlášeno, že *pokud jde o zájmy Itálie v Tripolsku*

a Cyrenaice, severní hranicí zájmové sféry francouzské jest hranice Tripolska, jak jest vyznačena na mapě připojené k francouzsko-britské dohodě z 21. března 1899. Toto výslovné prohlášení italského zahraničního ministra označuje se v italských kruzích za těžkou politickou chybu proto, že jím dán souhlas k vymezení hranic Tripolska podle dohody britsko-francouzské a v důsledku toho Itálie formálně a předem zřekla se území ležících na jih od *tripolských* hranic až k Čadskému jezeru a na něž mohla v budoucnosti uplatňovati svoje práva na základě práv, která na ně uplatňovalo Turecko. Od r. 1902 do r. 1911 otázka hranic lybických zůstala v tomto stadiu a Itálie nekonala *nijakých* diplomatických kroků proti francouzskému pronikání a obsazování území na východ a severovýchod od Čadského jezera, na něž sice činilo si nárok Turecko, ale jež spadala do francouzské zájmové sféry podle ustanovení britsko-francouzské dohody z 21. března 1899. Důvodem tohoto stanoviska Itálie nebyla jen ustanovení zmíněných italo-francouzských dohod, ale zvláště a především nová politická situace evropská, vyznačující se rozpory britsko-německými, vytvořením Trojdohody a nutností, již pocítovala Itálie, aby se přiblížila k Francii, okolnost to, jež podle italských pramenů zabraňovala Itálii v jakékoli rozhodné akci směřující k uplatňování vlastních zájmů v *zázemí* lybickém.

Jak už výše řečeno, v této době (1902—1911) Francie postupně pronikala a obsazovala území své zájmové sféry vymezené britsko-francouzskou dohodou z r. 1899; je důležité, že na turecké úřady a vojsko narazila při tom *po prvé* r. 1911 v Ain-Galacca (na jižním svahu pohoří Tibesti), kam Turecko *teprve* v září 1911 vyslalo menší vojenský oddíl, aby zastavilo francouzský postup. Francie přijala tehdy turecký návrh na rozhraničení sporných území a za tím účelem oba státy jmenovaly delimitační komise, které se však k práci nedostaly, ježto zatím vypukla (29. září 1911) italo-turecká válka, skončivší odstoupením Lybie (Tripolska a Cyrenaiky) Itálii. Postup *effektivní* okupace italské v Lybii byl však přirozeně pomalý, takže *teprve* v polovici r. 1913 byla Itálie s to obsadit oblast fezzanskou na jihu Tripolska. Francouzi v této době postupně okupovali nejdůležitější střediska v oblasti Borku a Tibesti, nad nimiž *severně běží* hraniční čára vymezená britsko-francouzskou dohodou ze dne 21. března 1899. Okupace Fezzanu se strany Itálie a okupace Borku a Tibesti se strany Francie — okupovaná oblast italská a francouzská se nyní dotýkaly — dala Francii podnět k návrhu Itálii, aby byly vymezeny hranice mezi oběma těmito oblastmi v zimní periodě mezi říjnem 1914 a květnem 1915, ale k tomu nedošlo, ježto zatím vypukla světová válka. Revolta v celé Lybii — vyvolaná německými a tureckými emisary — donutila Itálii, by až na několik pobřežních míst vyklidila úplně Tripolsko a Cyrenaiku; Francie, které šlo o to, aby zadržela revoltu na hranicích svých rozsáhlých afrických území, použila nové situace k dalšímu upevnění svých posic v málo známých oblastech Borku a Tibesti, jež v roce 1915—1917 prošel známý francouzský badatel pluk. Tilho.

Otázka jiholybických hranic, jejíž řešení světovou válkou bylo oddáleno, stala se předmětem jednání interesovaných velmocí *teprve* na mírových jednáních ve Versailles. Jak známo, z dřívějšího značného koloniálního panství německého v Africe nepodařilo se Itálii získati ničeho, a usilovala pro to, aby svoje africké osady rozšířila kompensacemi podle ustanovení čl. 13. Londýnské smlouvy. V. Británie poskytla Itálii tuto kompensaci odstupem území Giuby v rozloze cca 100.000 km^2 , o něž Itálie rozšířila území své kolonie Somalie; pokud jde o Francii, poskytla Itálii dohodou z 12. září 1919 značnou opravu jihozápadních hranic Tripolska mezi Ghadamesem, Ghatem a Tummo, a jak se zdá, zamýšlela nabídnouti jako další kompensaci podobnou úpravu hranic v oblastech Borku a Tibesti. Této nabídky Itálie nepřijala, jednak proto, že rozsah nabízeného území neodpovídal duchu pojmu »kompensace« podle čl. 13. Londýnské smlouvy, jednak proto, že byl v rozporu s právy, která Itálie zdědila po Turecku a jež uplatňovala na území dříve Turecku v Africe náležející.

Do další fáse vstoupila otázka jiholybických hranic dohodou britsko-francouzskou z 8. září 1919, ujednanou u příležitosti mírových jednání ve Versailles, a již hranice mezi anglickým Sudanem a francouzskou rovníkovou Afrikou, stanovená britsko-francouzskou dohodou z 21. března 1899, byla upřesněna. V dohodě z 8. září 1919 se totiž praví, že se jí ničeho nemění *na výkladu* dohody z 21. března 1899,

podle níž hranice mezi anglickým Sudanem a francouzskou rovníkovou Afrikou »poběží od styčného bodu obratníku raka s 15° východní délky Greenwichské čarou vedenou *jihovýchodním směrem* až k styčnému bodu jejímu s 24° východní délky Greenwichské;« toto ustanovení v dohodě z 8. září 1919 bylo upřesněno tak, že hranice poběží »ve směru jihovýchodním až k 24° východní délky Greenwichské až k styčnému bodu tohoto poledníku s 19° 30' severní šířky.«

Se strany italské namítá se proti tomuto výkladu, že jím hranice smluvené dohodou z 21. března 1899 byly posunuty ke *škodě Lybie* o cca 4 šířkové stupně na sever; zeměpisci italští ukazují na to, že toto italské zájmy poškozující vymezení hranic bylo možno jen proto, že v dohodě z 21. března 1899 bylo jen velmi prostě řečeno »směrem jihovýchodním«, ale tento směr nebyl přesně zeměpisně určen, t. j. nebylo uvedeno, jde-li o směr loxodromický nebo orthodromický. Kdyby totiž byl vzat za základ směr orthodromický, hraniční čára stanovená směrem jihovýchodním byla by protkla 24° východní délky Greenwichské na 15° 55' severní šířky; Francie tento výklad podle tvrzení italských zeměpisců vědomě neuznávala, a získala od Anglie citovanou dohodou z 8. září 1919 souhlas k tomu, aby hranice šla jihovýchodním směrem až k 24° východní délky Greenwichské až k bodu, v němž protíná se s 19° 30' severní šířky, t. j. o 4 zeměpisné šířky *severněji*. Na základě tohoto ujednání rozhraničení bylo pak definitivně provedeno už r. 1923.

Různý výklad jihovýchodního směru této hraniční čáry jest pak *jádr* francouzsko-italského sporu o jiholybické hranice. Nynější posice obou velmocí možno charakterisovati takto: Itálie, opírajíc se o italo-francouzskou dohodu z 1. listopadu 1902, dokazuje, že *uznala* za hranici mezi zájmovou sférou italskou a francouzskou pouze jižní hranici *tripolskou*, zakreslenou na mapě přiložené k anglo-francouzské dohodě z 21. března 1899 a na jejímž nejjihnějším bodu leží obec Tummo, že však *neuznala* za hranici mezi zájmovou sférou svojí a francouzskou linii stanovenou čl. 3. dohody anglo-francouzské, protínající na jihovýchod od obce Tummo území *Cyrenaiky*. Francouzi naproti tomu namítají, že italo-francouzskými dohodami ze 14.—16. prosince 1900 a z 1. listopadu 1902 ujednáno, že britsko-francouzská dohoda z 21. března 1899 vymezuje vzhledem k *Tripolsku a Cyrenaice* (tedy vzhledem k oběma územím Lybie) zájmovou sféru francouzskou hranicemi uvedenými v čl. 3. a že tyto hranice tvoří současně hranici *Cyrenaiky*, která v obou dohodách italo-francouzských výslovně jest jmenována jako zájmová sféra italská a tedy v důsledku toho tato hranice musí být Itálií uznána. Jestliže v italo-francouzské dohodě z 2. listopadu 1902 činí se výslovně zmínka o hranicích *Tripolska*, jest tomu tak proto, že v předcházející dohodě ze 14.—16. prosince 1900 mluví se o *Tripolsku* (resp. *vilajetu tripolském*), jehož hranice dohodou z 1. listopadu 1901 se prostě jen *precisují*.

Jaký jest důvod italského usilování o příznivé řešení jiholybických hranic? Důvody hospodářské téměř neexistují: území, jichž by Itálie příznivým řešením otázky nabyla, jest hospodářsky bezvýznamné, a staré, slavné karavanní stezky, jež tímto územím procházejí a spojují hlavní město Tripolska a Cyrenaiky se Sudanem, jsou už dlouho opuštěny, ježto sudanský obchod obrátil se do britské Nigerie vybavené železnicí až k moři. Zájem Itálie může být jen politický a prestižní. I když s taktického hlediska Itálie nevzdává se názoru, že jako dědic tureckých práv v Lybii má nárok na území ležící na jih od pohoří Tibesti směrem k jezeru Čadskému, spokojila by se, jak možno souditi z úvah některých italských autorů, s tím, kdyby jižní lybická hranice táhla se od 16° východní délky Greenwichské čarou vedenou jihovýchodním směrem až k styčnému bodu 24° východní délky Greenwichské s 15° 35' severní šířky; uvnitř této hraniční čáry bylo by pak pohoří Tibesti a některá střediska jako Bardai, Ain-Galacca a Umm Šaluba, která i v dobách tureckého panství byla — byť ne trvale — *efektivně* obsazena tureckým vojskem a úřady a byla tedy pod svrchovaností Turecka, po níž nastoupila svrchovanost Itálie.

Jaké bude řešení této otázky a kdy k němu dojde, nelze předvídati. V úvodě této stati bylo ukázáno, jak otázky koloniální ovlivňují politiku evropskou a jak politika evropská vykonává vliv na řešení otázek koloniálních. Dojde-li k italo-francouzské dohodě o otázkách evropských, možno s bezpečností předpokládati, že touto dohodou bude vyřešena i otázka jiholybických hranic.